

MENUDA HISTÒRIA DE LA TARGETA POSTAL A MANLLEU 1903 - 2009

XAVIER GAJA I COLOMER

--- Menuda història de la targeta postal a Manlleu 1903 - 2009 ---

La història és, per descomptat, exactament el que es va escriure, però ignorem si és exactament el que va succeir.

Enrique Jardiel Poncela (1901-1952)

Introducció

Fa ja més de cent sis anys que la targeta postal va arribar a Manlleu, igual que a tantes altres poblacions, la targeta postal és sens dubte alguna cosa més que la principal font de documentació gràfica per donar a conèixer la evolució urbanística de la vila. Com em comenta en Ramon Pla i Marco (president del Cercle Cartòfil de Catalunya), si un poble o ciutat quedés totalment destruït per una guerra o una catàstrofe, amb les imatges de les targetes postals podríem arribar a reconstruir una gran part del poble o ciutat exactament igual com era abans. I és que les places, els monuments i els carrers, tot i que molts ja han desaparegut a causa de l'evolució urbanística, ens mostren les comparatives de com eren i com són, molts d'ells totalment irreconeixibles.

Abans de començar amb la *Menuda història de la targeta postal a Manlleu 1903-2009*, crec que seria interessant començar per fer un petit repàs i donar a conèixer molt breument la manera com va néixer la primera fotografia a l'Estat espanyol, ja que una targeta postal no deixa de ser una fotografia amb un revers ideat amb la finalitat d'enviar breus escrits d'una manera més econòmica que no pas les cartes normals.

Breu història de la primera fotografia a l'Estat espanyol

La primera fotografia que es va fer a l'Estat espanyol va ser feta gràcies al procediment de ¹ Daguerre.

Louis Jacques Mandé
Daguerre (1787-1851)

Aquesta fotografia no hauria estat possible si no hagués estat pels senyors ² Pere Felip Monlau i Roca, que en aquella època vivia a París, on treballava com a cronista de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, i per Ramon Alabern i Casas, membre

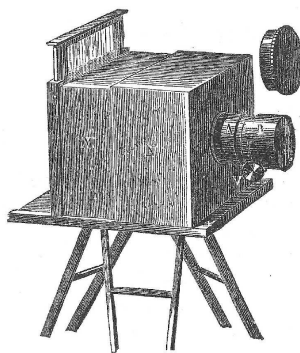
d'una coneguda, acreditada i benestant família barcelonina que va anar a París per tal d'ampliar els estudis i coneixements tècnics de gravat sobre acer i mapes cartogràfics, un ofici que ja li venia de família.

¹ Louis Jacques Mandé Daguerre (1787-1851), segons sembla, tenia orígens bascos. Era pintor i decorador teatral. El 7 de gener de 1839, va donar a conèixer l'invent de la màquina que portaria el seu nom. Va ser el primer divulgador de la fotografia al món.

² Dr. Pere Felip Monlau i Roca (1808-1871). Doctor en medicina, va exercir de catedràtic de literatura i història a la Universitat de Barcelona. Va publicar diferents obres de gran reputació dins el món de la psiquiatria.

La màquina que per primera vegada va arribar a immortalitzar la capital catalana la va portar de París Ramon Alabern, juntament amb un daguerreotip de l'església de la Magdalena de París, màquina que va ser comprada per encàrrec de l'Acadèmia de Ciències Naturals i Arts de Barcelona tot just quatre dies abans (això era el sis de novembre de 1839) pel preu de 1.946 rals de billó ³ (*reales de vellón*). Es va haver d'organitzar un curset sobre el funcionament del daguerreotip i sols hi varen assistir quatre persones.

Tot just tretze anys després de fer-se la primera fotografia de la història, Barcelona va viure una fita important, ja que va ser a la ciutat comtal la que va tenir el privilegi de ser l'escollida per fer la primera fotografia amb èxit a l'Estat espanyol. (altres vegades s'havia provat sense èxit). Va ser el dia deu de novembre de mil vuit-cents trenta-nou, a dos quars de dotze del migdia, quan

Daguerreotip

³ El ral de billó és una moneda real feta amb un aliatge d'argent i de coure. Tenia un pes de 3,35 grams i va començar a circular a Castella cap al segle XIV, fins ben entrada la meitat del segle XIX.

en una terrassa d'un edifici de la plaça de la Constitució, davant de la Casa Xifré, prop de la Llotja de Barcelona, es va fer la primera fotografia. El seu autor va ser el Dr. Pere Felip Monlau i Roca amb el mètode del daguerreotip. El mètode consistia a crear directament sobre una planxa de coure coberta amb un bany de plata. Les imatges es filtren a través d'una lent focal, i la mateixa planxa era la foto. Aquesta planxa era prèviament sensibilitzada amb vapors de iode, i després era introduïda al fons d'una cambra fosca, i es deixava l'obturador de la lent oberta durant uns 10 o 20 minuts (en el cas de la primera fotografia de la història varen ser uns 20 minuts) depenent de la claror de l'escena. Més tard, la placa era sotmesa a un procés químic que fixava l'única imatge resultant. Tot i que la primera fotografia que es va fer al món ja tenia tretze anys de vida, encara no s'havia inventat el mètode de treure còpies d'aquelles fotografies.

Pel que fa a la fotografia (placa) original, se'n desconeix el seu destí, ja que aquesta va ser sortejada el dia 14 del mateix mes mitjançant unes butlletes, al preu de 6 rals de billó, (*reales de vellón*) i fou el 56 el número premiat. El que sí es conserva encara és la màquina amb la qual es va fer la fotografia.

Actualment la fotografia més antiga que es coneix a l'Estat espanyol data del 1848. És una fotografia que va estar feta des del mateix lloc de la del 1839. És propietat d'un colleccionista particular de Tarragona. En aquesta fotografia no apareix la Llotja, tema principal del daguerreotip original del 1839.

Com a anècdota val la pena esmentar que pocs dies abans de fer-se la fotografia, es va posar un anunci a la premsa barcelonina on es deia que alhora de fer la fotografia ningú havia de sortir al balcó. L'anunci

Detall de la fotografia més antiga de l'Estat espanyol datada de l'any 1848.

deia *"si algún espectador se desentiende de este ruego quedará indeleblemente marcada en la placa la prueba de su indocilidad"*. I que en el moment de fer la fotografia s'avisaria a la gent mitjançant un tret de fusell, un tret que, quan va ser l'hora, va fallar. L'acte va ser animat mitjançant una banda de música militar.

Menuda història de la targeta postal a Manlleu 1903-2009

Pel que fa el naixement de la targeta postal, si en volem conèixer una mica la història, hauríem de retrocedir en el temps fins a arribar cap a l'any 1865, al Regne de Prússia (actualment Alemanya). Va ser Heinrich Von Stephan que a la Conferència Postal de Karlsruhe va proposar la creació d'una targeta postal amb unes mides de 12 x 16 cm. En una banda hi aniria un breu escrit i en l'altra el segell postal. En el concepte de la creació de la targeta postal es tenia en compte que les

Heinrich Von Stephan
7-1-1831 - 8-4-1897

Detall anvers de la primera postal emesa al món, el primer d'octubre de 1869.

Detall del revers de la primera postal emesa al món, el primer d'octubre de 1869.

despeses d'enviament haurien de ser més econòmiques que no pas les d'una carta normal i corrent. Aquesta idea va topar amb el màxim dirigent de correus de Prússia ja que aquest va revocar

aquesta idea a causa que al revers de la postal s'hi podia veure l'escrit, i considerava que això vulnerava el dret a la intimitat. Varen ser, però, els austríacs que, quatre anys més tard, recollirien la idea. Això no seria fins al 1869, data en què les primeres targetes postals veurien la llum. Aquestes tenien una mida 12 x 8,5 centímetres, i que amb el pas del temps s'anirien modificant.

Les primeres targetes postals a l'Estat espanyol

Les primeres targetes postals que són conegudes a l'Estat espanyol, segons hi ha constància, són editades el dia 1 de novembre de 1892, per dos editors suïssos, ⁴ Hauser i Menet, que s'havien establert a Madrid un parell d'anys abans. No és però fins a un any més tard, el 1893, que arriba la targeta postal a Catalunya, a mà dels mateixos editors Hauser i Menet.

Detall de l'anvers de la primera targeta postal editada a Catalunya l'any 1893

Detall del revers de la primera targeta postal editada a Catalunya l'any 1893

Aquestes primeres postals, com podem veure reproduïdes, mostren el monument a Colom i diferents records de Barcelona.. Fins al cap de 10

⁴ Hauser y Menet va ser una de les primeres empreses del sector de les arts gràfiques que hi va haver a l'Estat espanyol. Va estar activa fins al 1979.

anys, el 1903, no s'editen les primeres postals a Manlleu. Aquestes anaven a càrrec de l'editor gironí Amadeu Mauri.

La classificació de la targeta postal

La targeta postal, ens expliquen els companys del Cercle Cartòfil de Catalunya,⁵ es classifica segons l'època d'edició. Així, doncs, les primeres targetes postals que varen sortir van des de 1880 fins a finals de segle XIX, i s'anomenen PIONERES. Tot seguit trobem les que van des de 1900 fins a finals de la primera guerra mundial cap al 1918. Aquesta es considera l'EDAT d'OR. D'aquesta data fins a 1975 és considera l'etapa SEMIMODERNA i des de 1975 fins ara és l'etapa MODERNA.

⁵ El Cercle Cartòfil de Catalunya és una entitat nascuda el 28 de febrer de 1980. Té com a finalitat la investigació, promoció i divulgació de la targeta postal al nostre país. Entre altres activitats, organitzen xerrades i tertúlies i fomenten l'intercanvi de postals entre els seus socis col·leccionistes.

El valor de les postals

Donar un valor a una targeta postal pot esdevenir una tasca que es fa molt difícil de calcular. La seva vàlua ve moltes vegades determinada pel valor objectiu que li pot atribuir el mateix col·leccionista cartòfil, ja sigui pel seu interès, estat de conservació o per la seva escassetesa. Perquè cada col·leccionista s'especialitza en els seus temes. El que sí s'ha de tenir en compte, i és molt important per al col·leccionista, és l'estat de conservació. Un altre dels criteris per valorar una targeta postal és que aquesta hagi estat escrita i circulada, ja que un dels criteris generals és que la targeta postal que hagi estat circulada ha tingut el sobrevalor intrínsec d'haver fet la funció per a la qual va ser creada. No obstant això, el preu de la targeta postal sense circular o sense escriptura normalment sol ser superior a la targeta postal usada, ja que aquesta per norma sol estar en més bon estat de conservació perquè no ha passat per tantes mans.

Quines imatges es fotografiaven a Manlleu?

Manlleu, que a principis de segle era una població petita que tenia poc més de 5.820 habitants, no es va quedar pas enrere a l'hora d'editar postals, ja que, tot i no ser una població turística, s'aprofitava del *boom* dels alumnes interns que venien d'arreu de Catalunya per estudiar al col·legi dels Germans de les Escoles Cristianes ⁶. Manlleu no tenia cap lloc en concret per ser immortalitzat. Tot i així, les imatges més fotografiades a la nostra vila, bàsicament, eren els carrers principals de Baix Vila, el passeig de Sant Joan, el carrer del Pont o el carrer de la Font, amb el centenari Arc de Can Regàs desaparegut a la dècada dels seixanta. La plaça Fra Bernadí també s'emportava una bona part del protagonisme cartòfil ja que era un dels llocs habituals d'esbarjo entre la població manlleuena. Un dels altres llocs que era bastant immortalitzat era la vora del riu, tot aprofitant l'alçada del cingle per fer les vistes panoràmiques. També l'església, els rentants, i els voltants de la vila

⁶ Escola coneguda popularment com Col·legi de La Salle. Va ser fundada el 1880 pel germà Enric Delaris i pel mossèn manlleuenc Martí Comas.

Manlleuena, com el ⁷ Molí de la Gorga i el salt del Cabrit.

Un altre punt interessant en aquesta Menuda història de la targeta postal a Manlleu 1903-2009, i, que sí s'ha de tenir en compte, ja que és un punt molt important a l'hora de catalogar les postals, és que quan parlem de les dates de les edicions de les postals estem parlant de dates en què les targetes postals es posaven a la venda. Això pot portar confusió a l'hora de catalogar, ja que les postals sortien a la venda un any en concret, però això no vol dir que les fotografies fossin tirades aquell mateix any. S'ha donat el cas que podien haver estat fotografiades entre un i dos anys abans de sortir a la venda.

A causa de l'avenç de les noves tecnologies, com pot ser el correu electrònic, el telèfon i els missatges de mòbil, s'està perdent el vell costum d'enviar targetes postals.

Des del 1903, data en què es té coneixença de la primera edició de postals a Manlleu fins avui, a

⁷ El Molí de la Gorga i el salt del Cabrit són avui dues zones inundades pel pantà de Sau i que a principis del segle XIX formaven part del nucli territorial de Manlleu.

--- Menuda història de la targeta postal a Manlleu 1903 - 2009 ---

Manlleu s'han arribat a editar més de 500 targetes postals enumerades.

Com es cataloga la data d'una postal?

Com hem comentat anteriorment, la catalogació de les dates en les targetes postals, pot esdevenir una tasca molt difícil. Moltes vegades les targetes postals no portaven el número de sèrie, i ni el mateix fotògraf (no tots) arxivava la data en què feia la fotografia. És a partir d'aquí que el col·leccionista comença un laboriós i gratificant treball d'investigació. En el meu cas, quan vull catalogar una postal, intento seguir una pauta en què hi ha un seguit de detalls que no poden passar per alt ja que el més mínim detall et pot arribar a estalviar moltíssima feina.⁸ Passem doncs a veure les pautes a seguir, una per una, per a la seva correcta catalogació.

L'escriptura posterior

Pel que fa a l'escriptura del darrere d'una postal, cal dir que moltes vegades no és gaire de fiar, (tot i que això et pugui donar una referència) ja que s'ha donat el cas que una postal ha estat escrita amb quinze anys de diferència entre que ha estat editada fins que ha estat escrita i enviada. Això ho he pogut comprovar personalment, comparant dues postals

⁸ Aquestes pautes són les que segueixo jo personalment; això no vol dir que tots els col·leccionistes segueixin la mateixa pauta.

totalment idèntiques i enviades amb una sèrie d'anys de diferència.

Els detalls

Per catalogar una postal sense que aquesta hagi estat mai escrita, jo personalment, i com a primer pas, començo per escanejar-la. Així, amb la vista ampliada a la pantalla de l'ordinador, es poden experimentar molt més bé els detalls importants, detalls que a simple vista podrien passar per alt si no

Detall de l'hospital sense la teulada.

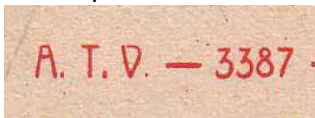
haguéssim tingut la oportunitat d'ampliar la vista de la targeta postal. Un de tants fets curiosos i exemples que s'amaguen a les targetes postals, per posar un petit exemple, és

una postal del fotògraf i editor C.O.T. datada de l'any 1911, on podem veure l'hospital de Manlleu que va ser inaugurat el 22 de maig de 1913. Aquí és quan sorgeix la pregunta: com hem anat a parar al 1911 si es veu l'edifici de l'hospital del 1913? En aquest cas haver pogut ampliar la visió de la postal ha jugat al nostre favor, ja que hem pogut observar l'edifici de l'hospital sense la teulada. A partir d'aquí, és quan entren en joc diferents vies d'investigació. En aquest

cas, el més lògic i fiable és poder consultar l'Arxiu Municipal de Manlleu. Aquest ens duu a les dates en què es va començar a construir l'edifici de l'hospital i el seu procés d'evolució. A partir d'aquí arribem a la conclusió que aquesta postal en concret data del 1911. Un petit detall que ha sigut molt important, ja que ens portarà a estalviar-nos moltíssima feina a l'hora de catalogar més postals de la mateixa sèrie i autor.

Numero de sèrie

En el cas que una postal tingui número de sèrie (com hem comentat amb anterioritat, no totes en tenen), aquest passa a ser un altre dels factors importants a l'hora de catalogar-la. Si una postal no et porta enlloc pel que fa als detalls de l'escanejat o l'escriptura, és molt important

Llegenda de l'autor o editor de la postal i número de sèrie.

haver catalogat anteriorment diferents postals de la mateixa sèrie. Així, un cop seguits tots aquests passos, totes les postals et solen portar cap a les mateixes dates. A partir d'aquí és quan vas eliminant motius i detalls fins a arribar a una data en concret.

A partir de la dècada dels anys seixanta, les postals ja portaven un número de dipòsit legal, on

s'indicava la data en què havien estat editades. Això facilita molt més l'entretinguda tasca d'investigació, ja que anul·la completament els passos esmentats anteriorment.

Com diferenciar una postal d'una fotopostal

La postal

Una postal tenia una edició molt més gran que no pas una fotopostal, ja que aquí hi entrava el negoci. De les postals, i depenent molt de la localitat, se'n podia fer una tirada de cap a tres-centes còpies com a mínim, segons la importància de la població o ciutat, per després ser venudes.

La fotopostal

La fotopostal no és més que una fotografia de família que normalment era reproduïda pel fotògraf del mateix poble. En el revers (a la part posterior de la imatge) s'editava el format postal per si era el cas que s'hagués d'enviar. D'aquestes fotopostals, se n'editaven molt poques còpies, ja que normalment eren fotografies que els mateixos familiars s'enviaven entre ells.

Les fotopostals no portaven número de sèrie, i és per aquest motiu que es fa totalment impossible saber quantes n'hi ha d'editades. Per la seva escassetat, ja que normalment no se'n solien fer més d'una desena de còpies, les fotopostals tenen un valor econòmic i a nivell de colleccionisme molt més

--- Menuda història de la targeta postal a Manlleu 1903 - 2009 ---

alt que no pas les clàssiques targetes postals, i van molt més buscades pels colleccionistes cartòfils, ja que aquestes poden arribar a ser peces úniques.

Les edicions a Manlleu

Autor	Edicions	Postals editades	Any d'edició
Amadeu Mauri	1	10	1903
A.T.V.	4	58	1907, 1908, 1909, 1909
J.V.	1	15	1909
C.O.T.	1	20	1911
L. Roisin	5	103	1913, 1918, 1919, 1922-30 (1 edició sense numerar)
THOMAS	2	26	1913, 1916
J. Palmarola (Vich)	1	5	1915
Mauri (Vich)	1	10	1916
Editorial Fotogràfica	1	15	1930
Exclusivas Conti.joch	1	10	1953
Ediciones R.A.E.	1	10	1955
E. M.	1	10	1955
Comercial Prat	1	10	1959
Cuyás	1	10	1960
Ediciones Arribas	1	10	1965
Soberanas (Alfonso)	1	12	1960
F.I.T.E.R..	4	19	1967-1969-1970-1974 1940 - 1942 - 1944
Gaja ⁹	9	Més de 60	1945 - 1948 - 1958 1959 - 1962 - 1965
Escudo de ORO	2	11	1969 - 1980
Distribuciones y Ediciones	1	1	1982
Valls	2	9	1983 - 1997
Grup Fotogràfic Manlleu	1	8	2004
Oriol Molas "El Ter"	1	18	2005
Ajuntament de Manlleu	1	3	2007
Carles Martorell	1	5	

⁹ Degut a que no enumerava les postals que editava es fa del tot impossible saber quantes en va arribar a editar.

A Manlleu també s'han editat postals panoràmiques. Aquestes consistien a fer tres o quatre fotografies i imprimir-les de costat per així passar a formar una sola fotografia o postal. Les mides solien ser de 58 centímetres d'amplada per 8'50 centímetres d'alçada, en el cas de ser una panoràmica de quatre postals. En les panoràmiques de tres postals les mides eren de 44 centímetres d'amplada per 8'50 centímetres d'alçada.

Autor de la panoràmica	Nombre de postals que conté la panoràmica
C.O.T.	3
L. Roisin	4
THOMAS	4
Exclusivas Contijoch	4

Els mètodes d'impressió

Pel que fa dels tipus d'impressió ¹⁰ que es feia a les postals, tot i haver-hi moltes maneres d'imprimir, en aquest apartat solament farem esment dels tipus d'impressió que varen ser utilitzats pels fotògrafs postalers que varen passar per la nostra vila manlleuena. Tot i així, i com que no som pas experts en aquest tema, mirarem de passar-hi molt de puntetes, ja que el tema que realment ens interessa és la postal manlleuena.

FOTOTÍPIA:

Aquest procediment és també conegut com a *colotípi*. Va ser inventat per l'enginyer i químic francès Alphonse Louis Poitevin 1818-1882 i pot considerar-se el primer procediment fotolitogràfic. Es tracta d'un sistema que els professionals de l'impremta també anomenaven planogràfic, que en paraules més planeres vindria a ser com que les parts de la llum i ombra de la placa d'impressió es troben en el mateix pla (no hi ha relleu, sinó àrees que accepten o repel·leixen la tinta d'impressió). Aquest procediment de reproducció fotogràfica era destinat

¹⁰ Catàleg de la postal Olotina – Jordi Pujiula.

a la reproducció de negatius fotogràfics sobre una capa de gelatina bicromatada estesa sobre vidre o coure.

TIPOGRAFIA:

Aquest mètode podríem dir que és tot al contrari de la fototípia, ja que el procediment de la tipografia, tot i no ser fotomecànic, és un procés d'impressió en relleu que consisteix a entintar un motlle fet de materials tipogràfics (lletres soltes, ònies i gravats) que s'imprimeixen en contacte amb el paper, la lletra o gravat. Es col·loca en el sentit invers, i així el resultat, una vegada imprès, apareix en posició correcta.

OFFSET:

Aquest sistema és considerat un mètode d'impressió indirecte, ja que la tinta passa indirectament de la planxa d'alumini al cautxú per després passar al paper mitjançant la pressió que creen els cilindres de la màquina impressora. Aquest mètode, més modern que no pas els altres dos esmentats, encara es fa servir en la reproducció de documents o imatges sobre paper. Fins i tot es pot

imprimir sobre fusta i roba, sistema que consisteix a aplicar la tinta, generalment oliosa, sobre una planxa de metall. Normalment, el metall de la planxa és un aliatge d'alumini. La part de la planxa que no ha d'imprimir el document es mulla amb aigua perquè així repel·leix la tinta; en canvi a la part on hi ha la tinta, passa al paper mitjançant la pressió de la màquina impressora.

Anècdota postal

Com hem comentat anteriorment a la introducció, en què dèiem que *la targeta postal és la principal font de documentació gràfica per donar a conèixer l'evolució urbanística de la vila*, creiem que és interessant donar a conèixer una anècdota que va viure l'amic i antiquari gironí ¹¹ Joan Cortés. Aquest regenta la coneguda botiga EL PORTAL DEL COLLECCIONISTA, coneguda perquè per allà han passat diferents personatges coneguts com Rodríguez Zapatero, Pasqual Maragall, Patrícia Chaplin o Gala Dalí, entre d'altres.

El dia 9 d'agost de 1945, tot just tres dies després de llançar-se la primera bomba atòmica a Hiroshima, un bombarder americà en va llençar una segona sobre la ciutat japonesa de Nagashaki. La majoria dels edificis varen ser totalment destruïts i molts d'altres varen patir important destrosses. La bomba provocà 50.000 morts i 30.000 ferits, això va suposar la desaparició de tots els arxius de la ciutat. A l'hora de reconstruir la ciutat, l'únic referent que hi havia eren solament els fonaments que quedaven dels edificis.

¹¹ Ramon Pla i Marco – REVISTA CARTÒFILA, numero 26
pàgina 39, desembre 2006

Un dia qualsevol, no fa pas gaires anys, per la ciutat gironina passejava una senyora japonesa d'avançada edat amb la seva néta. Aquesta senyora gran, que no parlava gens el castellà, en veure una botiga d'antiguitats, va decidir entrar-hi amb l'ajuda de la seva néta que, tot xampurrejant el castellà, li feia de traductora. Va demanar al propietari de la botiga si tenia alguna fotografia antiga de la ciutat de Nagashaki. Joan Cortés li va mostrar cinc postals idèntiques, en què es veia una petita botiga de fruites i verdures i a fora d'aquesta s'hi veien diverses persones. La senyora, en veure les postals, es quedà aturada. De cop i volta, tota emocionada, li van començar a caure les llàgrimes dels ulls i l'antiquari es quedà sorprès. La senyora va parlar amb la néta i aquesta li comentà a en Joan que l'avia acabava de reconèixer la gent que hi havia al davant de la botiga de fruita i verdura, propietat de la seva família. Aquesta gent eren els seus familiars, que havien mort el fatídic 9 d'agost de 1945 per culpa de la bomba que havia destruït per complet la petita botiga familiar.

El cas és que al costat d'aquesta petita botiga hi havia hagut un gran magatzem i quan va ser l'hora de reedificar l'edifici aquest magatzem va ocupar els terrenys que pertanyien a la petita fruiteria. Varen anar

a judici, i com sempre el peix gran es va menjar el petit. No es va poder demostrar la propietat a causa de la destrucció de tots els documents que en certificaven la propietat, i la família d'aquesta senyora va perdre el plet.

La senyora no va dubtar ni un moment a comprar les cinc postals per emportar-se-les cap al Japó i presentar-les al jutjat per poder demostrar que abans del bombardeig del fatídic 9 d'agost de 1945, en aquell indret havia existit la botiga de la seva família, per poder-ne recuperar la propietat.

La senyora, emocionada, va oferir-li més diners del preu que marcaven les postals, cosa que el propietari de la botiga es va negar a acceptar.

No s'ha tingut notícies de com ha acabat la història, però un fet com aquest ajuda a valorar la història gràfica de la targeta postal i a recuperar la memòria històrica.

Els fotògrafs i editors

Un cop hem repassat molt breument la *Menuda història de la targeta postal a Manlleu 1903-2009*, considero que és interessant passar a veure una petita biografia dels fotògrafs i editors més importants que varen immortalitzar la nostra vila manlleuena. Ells i les seves màquines de fotografiar, a l'època només accessibles a una minoria de gent, no passaven desapercebuts. No va ser fins el 1903 que els manlleuencs no van veure aquells estranys aparells que amb una sola premuda de botó eren capaços de convertir una imatge en un clixé de vidre, i del vidre passar-lo a paper, i així immortalitzar els més bells racons de la nostra vila manlleuena. Uns preparatius que arreplegaven tota una munió de quitxalla bocabadats amb aquells estranys aparells que no havien vist anteriorment.

Amadeu Mauri i Aulet

Amadeu Mauri (A. Mauri - Girona), fotògraf i editor, va néixer a Palamós pels voltants de 1862, i traspassà el 1933, a l'edat de 71 anys. Era tot un cul inquiet, ja que al llarg de la seva vida va tenir diferents oficis i domicilis: a la Bisbal d'Empordà, Sant Feliu de Guíxols, Girona, Vic i Ripoll.

Abans de dedicar-se a la fotografia, i editar postals, cap a finals de segle havia fet de firaire. i recorria les festes majors de les poblacions catalanes amb una atracció de fires anomenat "Juego de billar Romano"¹² i una parada tipus tómbola anomenada "para la venta en suerte". Un negoci, aquest, que no li devia anar gaire bé, ja que a l'acabament del segle XIX va canviar d'ofici i va ser quan va començar amb l'activitat de la fotografia i l'edició de targetes postals.

Els seus inicis com a fotògraf varen ser a la Bisbal, al carrer de les Voltes 22. Aquí va ser on el

¹² El billar romà es una taula allargada mig quadrada mig rodona en la qual hi ha vuit forats numerats on s'ha d'encaixar vuit boles blanques i una de vermella. Cada bola val el que indica el número del forat i la vermella val el doble.

1899 va fer la primera edició de postals, pel mòdic preu de 10 cèntims de pesseta cada una.

Ja ho hem comentat anteriorment que l'Amadeu era un cul inquiet, i un any després deixà la Bisbal per traslladar-se a Sant Feliu, on va obrir un estudi que anomenaria Fotografia Moderna. Hi feia retrat fotogràfic, i, i també hi venia llibrets de paper de fumar. També hi ha constància que en aquella època també regentava una fleca-cooperativa anomenada 1 de Mayo. No va tardar gaire a abandonar Sant Feliu per traslladar-se a Girona.

Amadeu Mauri va tenir el privilegi de ser el primer fotògraf postaler que va immortalitzar la vila manlleuencà, ja que les primeres postals que s'han trobat sobre Manlleu corresponen a l'any 1903, i venien signades per l'Amadeu Mauri.

A Manlleu, el 1903, va fer una edició de 10 postals numerades de temàtica variada.

Angel Toldrà Viazo

Angel Toldrà Viazo (A.T.V.) va néixer a Barcelona el 17 de maig de 1867 i traspassà l'1 d'octubre de 1956, a l'edat de 89 anys.

Angel Toldrà Viazo, que signava sota les sigles A.T.V. i imprimia les postals mitjançant el mètode de la fototípia, va ser un dels pioners a editar postals a Catalunya. Les seves primeres postals es remunten al 1905, any en què va iniciar una intensa activitat pel que fa a l'edició de postals fotogràfiques. Tot i que la seva activitat professional no anava lligada a la fotografia, ja que no era un

Àngel Toldrà Viazo
17-5-1867 - 1-10-1956

fotògraf professional, ell recorria els pobles amb un ajudant. El mateix Angel Toldrà s'ocupava del tema i de fer l'enquadrament de la imatge, i el seu ajudant era qui fotografiava (el seu primer ajudant va ser el francès Lucien Roisin, que amb un contracte de tres anys treballaria per l'Angel Toldrà. Més tard el francès es plantaria pel seu compte). Tot i així l'Angel Toldrà i Viazo va arribar a ser l'editor català més important del

país, era un home amb gran visió de futur i això el va portar al món de les targetes postals. Va ser propietari d'una botiga de cromos, calcomanies i papers especials al carrer Canuda 41-43 de Barcelona. Al llarg de la seva vida com a editor, del 1905 al 1920, va arribar a editar més de 7.500 postals d'arreu de l'Estat, tot i que bàsicament es concentrava a Catalunya i Balears.

A Manlleu va fer quatre edicions. La primera edició correspon al 1907, i estava composta per 12 postals amb temàtica variada sobre la vila. La segona edició, de cinc postals, era de temàtica religiosa, concretament el tema era dedicat a l'Aplec de la Gleba. Aquesta col·lecció era feta pel fotògraf Puiggròs i datava del 1908. La tercera i la quarta edició no arribarien fins al 1909. Una estava composta per 21 postals amb temàtica de l'escola la Salle, i la darrera, una edició de 17 postals, era de temàtica variada de la vila.

J. V.

Després de molt de temps investigant i consultant colleccionistes i antiquaris al final s'ha pogut esbrinar que el fotògraf que va passar per Manlleu sota les sigles de J. V. corresponen a J. Vilà, ja que hi havia dos fotògrafs editors que signaven sota les sigles de J.V. i això portava a la confusió. Aquests eren J. Vintró i el mateix J. Vilà. El que no ha estat possible, després de molt batallar-hi, ha estat poder trobar informació sobre aquest fotògraf editor. El tipus de signatura i les llegendes que feia a les postals ens fan pressuposar que era un editor a petita escala ja que signava a mà i no en lletra tipogràfica com feien la majoria d'editors de l'època. Aquests fotògraf va fer un ampli reportatge fotogràfic amb una edició de més d'una trentena de postals de Barcelona dedicades als successos de la Setmana Tràgica del 27 de juliol de 1909.

A Manlleu se li'n coneix una edició de 15 postals que varen ser editades l'any 1909. La temàtica fotografiada era variada.

Josep Thomas i Bigas

THOMAS nasqué a Barcelona l'any 1853 i traspassà a Berna, Suïssa el 1910.

Fotogravador i impressor, va ser un dels pioners a introduir la fototípia a Espanya l'any 1875. Va ser un dels fundadors de la Societat Eliogràfica Espanyola, societat que va estar activa fins al 1879.

Un cop dissolta la societat l'any 1880,¹³ Thomas va fundar una fototípia que portaria el seu nom, Fototípia Thomas. En els seus inicis estava situada a la Gran via de Barcelona. La seva experiència com a editor en el fotogratat a color i a la tricomania, el va portar a treballar per a les més importants

Josep Thomas i Bigas
1853 - 1910

empreses tabaqueres de Mèxic, Cuba i Argentina, fabricant les etiquetes, anelles i embolcalls. Tot i així, el seu fort era la impressió de llibres.

¹³ Jaume Tarrés – REVISTA CARTÒFILA, numero 26 pàgina 21, desembre 2006

També era conegut per la seva col·laboració en llibres i revistes d'art com *La Il·lustració Catalana*, *Pèl i ploma*, *El Arte en España*, etc.. Al llarg de la seva vida fotogràfica, la fototípia Thomas va arribar a editar unes 22.000 postals d'arreu de l'Estat.

A Manlleu va fer dues edicions, una l'any 1913, que constava d'una col·lecció d'onze postals de temàtica variada, i l'altra datava del 1916 i era composta de 15 postals. Us preguntareu, com és que van editar postals l'any 1913 si va morir el 1910. La resposta és ben senzilla, ja que els seus fills varen continuar amb l'empresa Fototípia Thomas fundada el 1880 i seguien signant les postals amb el nom de l'empresa que havia fundat el seu progenitor.

S'ha trobat una postal datada del 1904 i signada amb el nom de Thomas, encara que no es pot confirmar si hi ha alguna relació amb aquest fotògraf ja que aquesta postal venia signada a mà i Josep Thomas signava les llegendes amb tipografia, amb la tinta de la lletra vermella.

C.O.T.

És del tot impossible trobar cap informació sobre aquest fotògraf o editor. Ni els mateixos companys del cercle Cartòfil de Catalunya, que són uns estudiosos de la postal, han estat capaços de trobar el seu nom real, ja que les seves targetes postals tan sols anaven signades sota les sigles de C.O.T.

A Manlleu se li'n coneix una edició d'una vintena de postals, editades l'any 1911, de temàtica variada. I una vista parcial en format panoràmica de 3 postals

Lucien Roisin Besnard

Lucien Roisin Besnard ¹⁴ (L. Roisin) va néixer a París el 1876, i morí a Barcelona el 1943.

Provenia d'una família benestant. Ja de jove va estudiar fotografia d'art, on va obrir el seu propi negoci de fotografia artística, a la barriada de Montmartre a París. Així doncs, no era pas un fotògraf desconegut, es va fer un nom fins al punt que entre les seves amistats hi figuraven els germans Lumière, als quals, Roisin, va comprar la primera màquina fotogràfica que, anys més tard, va portar a la capital catalana per immortalitzar els racons de l'Estat en format targeta postal. Així doncs, podem dir que L. Roisin va immortalitzar la vila manlleuena amb una màquina fabricada i comprada directament als inventors del setè art.

Lucien Roisin Besnard
1876 - 1943

¹⁴ I.E.F.C – Institut d'Estudis fotogràfics de Catalunya -
Arxiu Històric Fotogràfic

Quan al 1905 L. Roisin tenia vint-i-nou anys va arribar a Catalunya de la mà de Angel Toldrà amb un contracte per a tres anys. Un cop finalitzat el contracte, s'instal·là pel seu compte. Va obrir una botiga que estava situada al passeig de Sant Joan 18, fins al 1930, moment en què va canviar a la rambla de Santa Mònica de Barcelona, a La Casa de la Postal, que va estar oberta fins al 1962, data en què la seva família va decidir cessar el negoci.

Tot i que abans hem dit que Angel Toldrà era l'editor català més important del país, cal fer esment que actualment les postals de Lucien Roisin són les més cotitzades pels col·leccionistes cartòfils.

Al llarg de la seva vida com a editor de postals va arribar a editar 48.000 imatges aproximadament. L. Roisin va rebre algunes distincions, com el Diploma de la Cambra Oficial de Comerç i Navegació de Barcelona.

Actualment, el fons de Roisin és a l'Institut Fotogràfic de Catalunya, i una petita part del fons és a mans de l'Arxiu Nacional de Catalunya, a Sant Cugat.

A Manlleu va fer 5 edicions. Tres edicions eren de temàtica de La Salle. La primera era datada del 1913 i la segona datava del 1919. La tercera edició

de La Salle va sense numerar, per la qual cosa és molt difícil esbrinar la data exacte, tot i que tenim referències que es mouen entre el 1922 i 1930. Les altres dues edicions són de temàtica variada. Una data del 1918, i l'altra del 1919.

J. Palmarola (Vich)

Josep Palmarola i Conill va néixer a Sant Hipòlit de Voltregà al 1868 i va morir a Vic, el 1928. Signava les postals sota les sigles de J. Palmarola (Vich), i J. P. en les postals de Vic.

A finals del segle XIX, s'estableix a la capital osonenca, on va obrir una botiga de drogueria i confiteria. Ja més endavant, quan el negoci havia arrelat, va ampliar-lo amb la venda de perfums i joguines. A Josep Palmarola ¹⁵ no li va costar gaire arrelar-se a la ciutat vigatana ja que ràpidament s'involucraria dins els cercles culturals de la ciutat, i molt aviat l'anomenarien president de l'entitat *esperantista Vika Esperantistaro*.

Josep Palmarola i Conill
1868 - 1928

No és però fins al 1910 que, un cop liquidat el negoci de l'havia portat fins a Vic, decidiria portar a terme la passió que ja des de petit portava al cap. Aquesta passió no era altra que la fotografia. Així

¹⁵ Història de la fotografia a la ciutat de Vic - Francesc Farrés

doncs, va decidir obrir una botiga on venia màquines fotogràfiques i productes químics relacionats amb la fotografia. També tenia un petit estudi fotogràfic.

Tot i que a Manlleu no va fer gaires postals, entre els fotògrafs de l'època se'l considerava un dels fotògrafs reporters més actius de la comarca osonenca.

A Manlleu va fer una edició de 5 postals de temàtica variada datades del 1915.

Colon Mauri i Radó

Poca cosa sabem de Colon Mauri i Radó. (Mauri Vich). Es pot dir que era fotògraf d'herència, ja que era el fill de l'Amadeu Mauri i Aulet, i germà de Jesús Mauri. Tot i que el seu germà vivia a Ripoll juntament amb el seu pare, l'ajudava a la botiga de fotografia i estudi fotogràfic que regentava al carrer de la Riera numero 13 de la capital osonenca. Aquesta botiga, que va estar oberta fins al 1917, data en què va decidir traspassar-la a un altre fotògraf vigatà, el ¹⁶ Sr. Bañón, ja que va tenir la desgràcia de perdre un fill de quatre anys en un accident domèstic fortuït i va decidir marxar de Vic.

Tot i desconèixer el seu destí, s'ha trobat alguna postal de la població d'Arbúcies datada del 1940 que portava la llegenda de Colon Mauri.

A part de fer postals de les poblacions osonenques, també se li coneixen diferents sèries de postals de la ciutat barcelonina i de fora de la comarca d'Osona.

¹⁶ Història de la fotografia a la ciutat de Vic- Francesc Farrés

--- Menuda història de la targeta postal a Manlleu 1903 - 2009 ---

A Manlleu va fer una edició de 10 postals de temàtica variada, datades del 1916, tot just un any abans de marxar.

Jesús Mauri i Radó

Jesús Mauri i Radó va néixer a Palamós el 25 d'agost de 1886 i va morir a Ripoll el 19 d'octubre de 1926. Poca cosa se sap d'aquests fotògraf, solament hem pogut esbrinar que era fill de l'Amadeu, i germà d'en Colom.

Jesús Mauri i Radó 1886 - 1926

El 1904, Jesús Mauri s'instal·la com a fotògraf a sant Feliu de Guíxols a la terrassa del número 2 del carrer Hospital. S'hi està fins al 1907, data en què es desplaça fins a Ripoll, on situa el seu estudi al carrer Grabulosa, i més tard a la ¹⁷ plaça del Mercat. Amb el pas del temps amplia el negoci i obre una sucursal a Puigcerdà.

A mitjan dècada dels trenta, no n'hi havia prou amb la desgràcia de començar la Guerra Civil Espanyola que l'arxiu fotogràfic de la família Mauri es va veure destruït per les males flames, i en pocs minuts

¹⁷ Agustí Dalmau – Arxiu Municipal de Ripoll

quedava reduït a cendres tot el treball que molts anys enrere varen immortalitzar el racons de Catalunya.

Segons tenim constància, actualment, els seus descendents, que viuen a Ripoll, estan intentant recuperar l'arxiu de l'Amadeu, i dels fills Jesús i Colom Mauri, a base de comprar postals de la família a fires d'antiquaris i colleccionistes.

Editorial Fotogràfica

Tot i ser una de les empreses més importants de la capital catalana, ja que aquesta empresa imprimia instantànies de tots els racons d'arreu de l'Estat, la seva forma de treballar no era com les altres editorials que tenien un o dos fotògrafs dins de la pròpia plantilla. Aquesta editorial no disposava de fotògraf propi ja que tan sols es dedicava a imprimir els negatius que els portava la gent.

A la part posterior de les postals de l'Editorial Fotogràfica, s'hi poden arribar a trobar signatures de grans fotògrafs professionals i també d'autors anònims. Aquest és el cas de la nostra vila, on les postals no venien signades per cap fotògraf.

A Manlleu es va fer una edició de 15 postals datades de l'any 1930.

Jaume Gaja i Molist

Jaume Gaja i Molist, nasqué al centre de la vila manlleuena, el 1917, i traspassà el 1982. Tot i que la seva professió de pastisser ja li venia de família, era un gran aficionat a la fotografia, fins al punt que hi havia qui deia que arribava a ser més bon fotògraf que no pas pastisser.

Jaume Gaja i Molist
1917 - 1982

Com que l'ofici de la fotografia era per a ell alguna cosa més que una afició, va immortalitzar la vila manlleuena amb diferents reportatges, entre ells el de la reconstrucció de l'església parroquial, 1940-1945, i l'aiguat del 18-19 d'octubre del 1940, entre d'altres.

Però tornem a les postals, que és el tema que ens interessa. Signava les llegendes de les postals amb Foto Gaja, pel fet de ser un editor local, i editava poques còpies de cada. Les lletres de la llegenda eren escrites a mà pel seu germà, en els mateixos clixés, l'historiador Esteve Gaja.

Al llarg de la seva vida va arribar a editar més d'una seixantena de postals. Com que ell mateix feia les fotografies i ell mateix les revelava pel seu compte, no editava sèries ni enumerava les postals. Quan veia una imatge que li agradava en revelava unes quantes i les portava als estancs a vendre, i això fa totalment impossible saber la quantitat exacta de postals editades.

Comercial Prat

Comercial Prat era una petita impremta situada al passeig de Sant Joan de Ripoll. Quan diem petita ens referim a impremta de petit format, atès que es dedicava a imprimir recordatoris, minutes, felicitacions, i postals d'arreu de Catalunya a petita escala. Era regentada per Valentí Prat, que també disposava d'una botiga situada a l'actual plaça de l'Ajuntament.

Quant al tema de la postal, que és el que ens ha portat a fer aquest treball, els fotògrafs de ¹⁸ Comercial Prat eren el mateix propietari Valentí Prat i Wifred Falcó i Giménez. La seva àrea de treball era arreu de Catalunya.

Actualment, l'empresa Comercial Prat segueix activa, tot i que ara funciona com a impremta i no edita les seves pròpies postals com havia fet abans.

A Manlleu va fer una edició de 10 postals, datades de l'any 1959, en què la temàtica era variada.

¹⁸ Agustí Dalmau – Arxiu Municipal de Ripoll

Cuyás

Nardís Cuyás i Parera, fotògraf i cineasta, va néixer a Vilafranca de Penedès el 1881 i va traspasar a Barcelona el 1953. L'any 1899, amb tan sols 18 anys, decideix emprendre nous camins i es desplaça cap a Barcelona, on s'estableix com a fotògraf. Va ser un dels fotògrafs més actius de Catalunya, ja que amb el pas del temps va arribar a reunir un fons de prop de 13.000 negatius en blanc i negre, fotografies que cobrien la majoria de poblacions de bona part de Catalunya, Catalunya Nord, Illes Balears, País Valencià, i Aragó. Aquest fotògraf no era com els tradicionals fotògrafs postalers que fotografiaven paisatges. Nardís Cuyás es va especialitzar a fotografiar temes sobre la cultura popular catalana, com són els gegants i nans, balls i tradicions catalanes, imatges religioses i tot un seguit de temes com l'arquitectura, l'escultura i la pintura, entre d'altres ¹⁹. El 1938, no sabem si per culpa de la Guerra Civil o per un fet fortuït, una part del fons Cuyás es va veure envoltat en flames amb les conseqüents pèrdues.

¹⁹ l'Arxiu Cuyás està especialitzat en fotografies de tots els gegants i nans de tots els pobles de Catalunya, així com temes religiosos i festes tradicionals de tots els pobles catalans.

La tasca que en el seu moment va iniciar Nardís Cuyás el 1899 fou continuada pels seus fills Enric Cuyás i Prat (Barcelona 1910-1989) i Nardís Cuyás i Prat (Barcelona 1920 - 1995).

A Manlleu consta una edició de 10 postals de temàtica variada, tot i que en aquesta temàtica no incloua el paisatge urbanístic, ja que, com hem comentat abans, majoritàriament fotografiava gegants i motius religiosos. Aquesta edició data del 1960.

Ediciones Arribas

Aquesta empresa saragossana va ser fundada el 1905 per Manuel Arribas i Andrés. En els seus inicis estava situada al carrer Torre Nueva de la capital aragonesa. Quan amb el pas del temps l'empresa va anar creixent, es va veure obligada a buscar un local més gran, així que successivament va anar canviant de seu i passà pel carrer de Santiago Guallar, número 3, fins a trobar el lloc definitiu, que seria el carrer Espoz y Mina 22. Tot i que en els seus inicis era una empresa petita, gràcies a la qualitat d'impressió que tenien, va arribar a ser una de les editorials més importants al primer quart de segle XX. Un cop passada la Guerra Civil Espanyola, Saragossa es va convertir en la capital de la targeta postal a causa de la gran quantitat d'editors que tenia la capital aragonesa. D'aquesta manera, l'empresa va anar creixent, fins al punt que va haver de llogar personal que feien les preses i paral·lelament els positius en els seus domicilis particulars. Ediciones Arribas imprimia, mitjançant el mètode de la fototípia, en negre sobre paper setinat. Un cop finalitzada la Guerra Civil, fou el fill en Mariano Arribas i Fuentes qui va agafar les regnes del negoci.

El 1992 el negoci postaler d'Ediciones Arribas va passar a mans d'una societat civil formada per Jesús Pérez i altres. En aquesta data l'Ajuntament de la capital aragonesa compra l'arxiu de la família Arribas.

A Manlleu va fer 1 edició de 10 postals, datades al 1965, en què la temàtica era variada.

Escudo de Oro

Els orígens de l'empresa **Escudo de Oro**, que signava les postals amb un escut d'or, amb l'escut de cada població a l'interior, es remunten cap al 1956. Tot i que va començar amb la fabricació de la targeta postal turística, més tard va anar creixent i ampliant la producció amb guies turístiques i llibres. Actualment, amb el nom **FISA-Escudo de Oro** s'ha obert mercat fora de l'Estat espanyol, i edita guies, mapes i postals de zones turístiques d'arreu del món, des de Xile, Alaska, Rwanda, fins a Cap Nord, entre d'altres indrets turístics.

La qualitat d'impressió (ens comenten des de l'empresa) era un fet molt valorat ja que constantment renovava la maquinària tecnològica. Així aconseguia prestigi a escala nacional i internacional. Actualment és l'editorial que més treballa.

A Manlleu va fer dues edicions en color, amb un total d'onze postals de temàtica variada, datades l'una el 1969 i l'altre el 1980.

F.I.T.E.R.

Salvador Bosch va néixer a Sant Hilari Sacalm el 1925. Als setze anys va entrar a treballar dins del món de la impressió. Al cap de poc temps, i ja amb l'aprenentatge fet, va fundar la seva pròpia empresa anomenada **Fotografia Industrial sobre Tejidos y Especialidades de la Reproduccion**, que abreviava amb les sigles F.I.T.E.R. Al llarg de la seva vida va arribar a fotografiar prop de 2.000 pobles d'arreu de l'Estat espanyol, Canàries i Balears, a part de fotografiar paisatge turístic. Es va especialitzar en reproduccions fotogràfiques i impressions sobre fusta i tela de pintures, cosa que el va portar a fer feines a diferents museus de París i Londres

Dins del tema postal, imprimia amb el sistema òfset. Aquest sistema és un mètode de reproducció molt usat en documents i imatges sobre paper

A Manlleu va fer quatre edicions en color de temàtica variada, datades dels anys 1967, 1969, 1970 i 1974.

Tot i estar jubilat, no és fins al 2008 que l'empresa F.I.T.E.R. es va donar de baixa definitivament.

Index

Títol	Pàgina
Introducció	2
Breu història de la primera fotografia a l'Estat espanyol	3
Menuda història de la targeta postal a Manlleu 1903-2009	7
Les primeres targetes postals a l'Estat espanyol	9
La classificació de la targeta postal	11
El valor de les postals	12
Quines imatges es fotografiaven a Manlleu?	13
Com es cataloga la data d'una postal?	16
Com diferenciar una postal d'una fotopostal	20
Les edicions a Manlleu	22
Mètodes d'impressió	24
Anècdota postal	27
Els fotògrafs i editors	30
Amadeu Mauri	31
A.T.V.	33
J.V.	35
Josep Thomas i Bigas	36
C.O.T.	38
Lucien Roisin Besnard	39
J. Palmarola (Vich)	42
Colom Mauri i Radó	44
Jesús Mauri i Radó	46
Editorial Fotogràfica	48
Jaume Gaja i Molist	49
Comercial Prat	51
Cuyás	52
Ediciones Arribas	54
Escudo de Oro	56
F.I.T.E.R.	57
Index	58
Informació	59
Altres treballs de l'autor	60
Bibliografia	61

Informació

Ets totalment lliure de copiar, distribuir i comunicar públicament aquest llibre.

Sols et demano una única condició, i és que en cas de fer servir el contingut d'aquest llibre, indiquis la procedència del contingut i l'autor.

En cap cas podeu utilitzar la informació d'aquest llibre per a finalitats comercials.

Si estàs interessat a tenir aquest llibre en format Word envia'm un missatge a xevigaja@gajajoiers.com i te l'enviaré de forma gratuïta.

Altres treballs de l'autor

El Manlleu d'ahir

Història de Manlleu a Internet amb postals antigues de Manlleu i textos de l'historiador Esteve Gaja i Molist.

www.osona.com/elmanlleudahir

Manlleu d'ahir i avui

Fotografies comparatives de Manlleu.

www.gajajoiers.com/ahiriavui

Les societats manlleuenques 1560 - 1930

Recopilació de les societats que hi havia hagut a Manlleu dels anys 1560 al 1936.

Anècdotes d'ahir, curiositats i Rumorologia manlleuena

Anècdotes sobre Manlleu, curiositats i personatges que han sobresortit.

Manlleu postals per al record 1903 - 1990

Llibre de postals antigues de Manlleu (amb col·laboració).

Bibliografia:

- Cercle Cartòfil de Catalunya
Xavier Gaja i Colomer
Agustí Dalmau (Ripoll)
- Colleccionistes i antiquaris varis
Salvador Bosch F.I.T.E.R.
Joan Gabarró
Salvador Vilasís
- Història de la fotografia a la
ciutat de Vic- Francesc Farrés
Arxiu Municipal de Saragossa
- Correcció al català - CPNL

--- Menuda història de la targeta postal a Manlleu 1903 - 2009 ---

XAVIER GAJA I COLOMER

MANLLEU JULIOL - 2009